

бордюру з багатократною обрізкою. Ефектно впишеться в міні-квітник.

Кріп пахучий — легка, ажурна рослина, що надає легкістьлюбій композиції. При вирощуванні для отримання молоді зелені рекомендується розміщувати на партерному городі в якості ущільнювача зелених або ранніх коренеплідних культур (редису, салату, моркви) чи для окантовки грядки з обрізанням зелені не менше трьох раз на сезон. При вирощуванні на насіння краще висаджувати як супроводжуючий елемент, який забезпечить в період цвітіння легкі жовті кольори.

Узагальнюючи дані, можна зробити висновок, що досліджувані рослини можуть мати не один декоративний орган. Найбільшою декоративністю серед наведених видів володіють кавун звичайний, горох посівний, диня звичайна, кабачок, огірок посівний. У більшості видів декоративними є листки, в інших — квітки, плоди та стебло. Не зважаючи на такі відмінності всі культури можуть зайняти достойне місце в композиції і радувати перехожих.

Література

1. Авадьяева Е.Н. Оформление садового участка // Е.Н. Авадьяева. — М.: Олма-Пресс, 2000.
2. Борисова Р.П., Борисов В.Я., Перегудт М.Ф. Малораспространенные овощные культуры // Р.П. Борисова, В.Я. Борисов, М.Ф. Перегудт. — Симферополь: Таврия, 1979.
3. Громов А.Н. Книга цветовода // А.Н. Громов. — М.: Колос, 1983. — 319 с., ил., 8 л ил.
4. Комар-Темная Л.Д., Улейская Л.И. Каталог декоративных овощных растений // Л.Д. Комар-Темная, Л.И. Улейская. — Серия «Цветет и пахнет». — Ростов н/Д: «Феникс», 2005. — 320 с.
5. Лебедева А.Т., Туленкова А.Г. Овощи круглый год // А.Т. Лебедева, А.Г. Туленкова. — М.: Фитон+, 2000.

ЧЕРВОНОКНИЖНІ ЛУЧНІ ВИДИ РОСЛИН ДОЛИНИ РІЧКИ ПСЕЛ В.-БАГАЧАНСЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Орлова Л.Д., Василенко А.О., Джугань К.А.
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка*

У сучасних умовах всебічного посилення антропогенного впливу на природні екосистеми особливого значення набуває проблема збереження біорізноманітності, в тому числі рідкісних видів рослин.

Сучасний рослинний світ Полтавської області характеризується високими показниками флористичного і ценотичного розмаїття і є в цілому типовим для Лівобережного Лісостепу. Проте майже третина видів вищих судинних рослин має обмежене поширення в регіоні [1, 4].

Технічний прогрес та діяльність людини призводить до зміни рослинного покриву, перетворення, а в окремих випадках до повного знищення видів рослин. Особливо це стосується лучних фітоценозів. Сьогодні внаслідок надмірного випасу і нераціонального використання, більшість наших пасовищ і лучних угідь дають кормової продукції для худоби набагато менше їх потенціальної можливості. Урбанізація і рекреаційне навантаження, неконтрольований туризм викликають зменшення чисельності і загрозу зникнення лучних рослин, в першу чергу з декоративними і лікарськими властивостями [1, 3]. Зменшення кількості видів відбувається по різним причинам. Чисельність видів в основному скорочується через розорювання та забруднення лук, випасання худоби, збирання на лікарську сировину, зривання на букети та ін. Також досить вагомими причинами можуть бути природні фактори особливо у

поєднанні з діяльністю людини. З кожним роком клімат стає дедалі теплішим і сухішим. Зменшується кількість опадів, які випадають взимку, зими стають малосніжними. Тому навесні ми вже не спостерігаємо затоплення луків, які раніше називали заливними [3]. Отже, підземні органи (коренева система, підземні видозміни пагонів) видів не отримують достатньої кількості вологи, якої б вистачило на вегетаційний період. Літо і осінь стали більш посушливими і жаркими, що також, на нашу думку, впливає на особливості розвитку рослин. Взимку, коли снігу мало, або його взагалі немає, а морози великі, підземні органи можуть вимерзати. Також з кожним роком спостерігається тенденція на ранні косовиці. У зв'язку з тим, що землі стали не заплавленими, спостерігається швидше проходження усіх фенологічних фаз у процесі онтогенезу. Травостій раніше зацвітає, і косовиця починається під кінець червня [3]. Вегетативний і генеративний період скорочуються, тому підземні органи не встигають накопичити достатню кількість органічних речовин, які утворюються під час фотосинтезу.

При обстеженні території лучних фітоценозів долини р. Псел в околицях с. Велика Багачка та с. Остап'є В.Багачанського району Полтавської області ми дослідили виявлені популяції видів флори, які занесені до Червоної книги України.

Косарики тонкі (*Gladiolus tenuis* M. Bieb) — багаторічна трав'яна рослина 35–85 см заввишки. Бульбоцибулина короткояйцеподібна з конусоподібною верхівкою, іноді має кілька додаткових бульбоцибулинок. Стебло прямотооче, знизу обгорнуте двома піхвами. З трьох листків два нижні лінійно-мечоподібні, верхній у вигляді піхви з недорозвиненою пластинкою. Суцвіття — однобічна китиця. Квітки пурпурово-фіолетові. Коробочка оберненояйцеподібна, з трьома малопомітними закругленими гранями. Насіння грушоподібне, без крилатої облямівки. Цвіте в травні–липні. Плодоносить у червні–серпні. Розмножується бульбоцибулинами та насінням [1, 6].

До числа найважливіших властивостей популяцій охоронюваних видів флори відноситься динаміка властивої їх чисельності особин і механізми її регулювання. Будь-яке значне відхилення чисельності особин у популяціях від оптимальної пов'язане з негативними наслідками для її існування. У зв'язку з цим популяції зазвичай мають адаптаційні механізми, що сприяють як зниженню чисельності, якщо вона значно перевищує оптимальну, так і її відновленню, якщо вона зменшується нижче оптимальних значень. Кожна популяція рослин здатна до саморегулювання, але на даному етапі доцільно враховувати антропогенний фактор, який призводить до порушення цих механізмів [5].

Природоохоронний статус косариків тонких — вразливий. Трапляється на вивчених луках поодиноці або невеликими групами. Щільність популяції на дослідженій території на 1 м² досягає від 1-3 до 10-14 особин.

Ми пропонуємо наступні шляхи збереження і відтворення косариків тонких на досліджуваних луках: створення заказника місцевого значення; відтворення рослин шляхом висівання насіння; перенесення окремих екземплярів виду у шкільні дендрарії, парки, лісопарки, ботанічні сади; зменшення пасовищного навантаження на досліджуваній території; повна заборона неконтрольованого збору рослин; проведення роз'яснювальної роботи серед місцевих школярів і дорослого населення.

Рябчик малий (*Fritillaria melegrides* Partin ex Schult. et Schult. fil.) відноситься до багаторічних трав'янистих рослин. Цибулина яйцеподібно-куляста, з бурою оболонкою. Стебло з вузьколінійними, жолобчастими, загостреними, спіралью розташованими листками. Квітки зазвичай поодинокі, повислі, брудно-пурпурові, всередині жовтуваті з темними плямами, які утворюють невиразний шаховий малюнок, зовнішні листочки оцвітини довгасті або довгасто-еліптичні, внутрішні — довгастообернено-яйцеподібні. Плід — довга-

ста тупотригранна, гострокінчаста коробочка. Цвіте у квітні–травні. Плодоносить у червні. Розмножується насінням та цибулинами [1, 6].

Природоохоронний статус виду — вразливий. Поширений на дослідженій території частіше групами, рідше — поодинокими особинами. Щільність популяції на дослідженій території становить на 1 м² 3-6 особини.

Ми пропонуємо наступні шляхи збереження і відтворення рябчика малого на досліджуваних луках: владі місцевого самоврядування звернутися з проханням до землекористувачів здійснювати викос трави на сіно після першого липня кожного року; місцевому самоврядуванню винайти кошти в повному обсязі для створення технічно-проектної документації на природоохоронну територію «Кут», де проводилися дослідження виду; учням школи проводити просвітницьку роботу серед населення з метою популяризації заказника та виховання екологічного мислення і культури.

Брандушка різнобарвна (*Bulbocodium versicolor* (Ker Gawl.) Spreng.) — весняний ефемероїд. Багаторічна трав'яниста рослина 8–15 см заввишки. Бульбоцибулина яйцеподібна, з чорно-бурими оболонками. Листки (здебільшого 3) ланцетно-лінійні, з ковпачкоподібною верхівкою. Квітки поодинокі або по 2–3 з'являються одночасно з листками, лілові. Цвіте в березні–квітні. Плодоносить в травні. Плоди — видовжені або видовжено-яйцеподібні коробочки. Розмножується насінням та вегетативно [1, 6].

На відміну від попередньо розглянутих представників, які зустрічаються частіше у центральних частинах досліджених лучних фітоценозів, вид трапляється на підвищених елементах рельєфу центральної частини заплави та частіше на притерасних ділянках.

Природоохоронний статус виду — вразливий. Виявляється групами і поодинокі. Щільність популяції на дослідженій території в середньому на 1 м² становить від 2-5 до 10 особин.

До основних шляхів збереження брандушки різнобарвної можна віднести заборону випалювання території весною, раннього випасання худоби, викопування і зривання на букети. Відтворення виду можна проводити шляхом висівання насіння, перенесення окремих екземплярів виду у шкільні дендрарії, парки, лісопарки, ботанічні сади. Необхідно проводити роз'яснювальну роботу серед місцевих школярів і дорослого населення.

До досить перспективних напрямків збереження дослідження раритетної флори відноситься реінтродукція (репатріація) [2]. Реінтродукцію раритетних видів рослин можна проводити не тільки в місцезростаннях відомих деградуючих природних популяцій того чи іншого виду, але і в місцях їх зникнення, і в можливих місцях їх поширення в межах ареалу виду. При дотриманні основних вимог щодо проведення реінтродукційних робіт такий підхід забезпечує створення дублюючих місць існування видів, що знаходяться під загрозою зникнення. Термін перебування в умовах інтродукції не обмежений. Головна умова при здійсненні цих принципів — відповідність природних умов реінтродукційних локусів еколого-фітоценотичним вимогам того чи іншого виду.

У наш час, коли усім відома величезна роль рослинного світу в житті людини, не можна допускати зникнення з обличчя Землі жодного виду рослин, тому що це велика втрата насамперед для людини. Зі зникненням певної рослини людина позбавляється однієї частки земного життя, що була джерелом її здоров'я, прикрасою ландшафту і надавала їй естетичну насолоду. Тому, державна політика всіх розвинутих країн спрямована на впровадження різноманітних заходів для захисту усієї біоти, зокрема і рослинного світу. Важливе значення має і роз'яснювальна робота серед населення, адже знищення багатьох рідкісних рослин здійснюється через необізнаність.

Література

1. Байрак О.М. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини / О.М. Байрак, Н.О. Стецюк. — Полтава: Верстка, 2005. — 248 с.
2. Глухов О. З. Реінтродукція раритетних видів флори південного сходу України / А.З. Глухов, В.В. Птиця. — Донецьк : Вебер, 2008. — 193 с.
3. Єремеев В.М. Регіональні аспекти глобальної зміни клімату / В.М. Єремеев // Вісник НАН України. — 2003. — № 2. — С. 24-28.
4. Заповідна краса Полтавщини / [Т.Л. Андрієнко, О.М. Байрак, М.І. Залудяк та ін.]. — Полтава : ІВА «Астрая», 1996. — 184 с.
5. Кравців Р.Й. Основи популяційної екології : навч. посібн. / Р.Й. Кравців, М.В. Черевко. — Львів: ТеРус, 2007. — 228 с.
6. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я.П. Дідуха. — К.: Глобалконсалтинг, 2009. — 912 с.

ДИНАМІКА НАКОПИЧЕННЯ ПІДСТИЛКИ ТА ОПАДУ НА ЛУЧНИХ ДІЛЯНКАХ В ОКОЛИЦЯХ СЕЛА ЗАТІН ВЕЛИКОБАГАЧАНСЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Орлова Л.Д., Чумак М.В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Одним із показників інтенсивності процесів, які відбуваються в фітоценозах є накопичення на поверхні ґрунту мертвих залишків рослин. Динаміка накопичення таких залишків обумовлюється тим, що зміна сезонів для кожного відрізка вегетаційного періоду характеризується певним співвідношенням процесів накопичення і відмирання зелених частин рослин та їх подальшим розкладом [2].

Знищення або накопичення на поверхні ґрунту лучних ценозів рослинних решток створює ту чи іншу структуру лучного фітоценозу, змінює їх видовий склад та ритміку розвитку, може навіть обумовити зміну угруповань (наприклад, пасовищна дигресія). Отже, цей шар є не тільки вмістилищем тих чи інших речовин, що збагачують ґрунт, а і важливим структурним елементом самого травостою. Саме тому, М.М. Міна [3] запропонував визначати запаси підстилки та опаду і за їх співвідношенням з'ясовувати процес накопичення та розкладу органічної речовини у фітоценозах. В Україні значний внесок у вивчення підстилки, опаду, кругообігу речовин в основному у лісових фітоценозах степової зони зробили вчені Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара. Вони наголосили, що при вивченні окремих ланок біологічного кругообігу особливу увагу слід приділяти підстилці та опаду [2, 8].

Підстилка є одним із найважливіших складників будь-якого рослинного угруповання й структурно-функціональним компонентом, який об'єднує абіотичні та біотичні частки біогеоценозу в цілісну систему. Підстилкою вважаються усі сухі нерозкладені й напіврозкладені частини рослин, що втратили зв'язок і лежать на поверхні ґрунту. Таке визначення для лісової підстилки дають О.Л. Бельгард, А.П. Травлєєв, В.Н. Макаревич, Н.М. Цветкова. А.М. Семенова-Тян-Шанська наводить роботи попередників з цього питання і уточнює поняття підстилки як масу багаторічних рослинних залишків різного ступеня розкладання на поверхні ґрунту [5,6]. На луках до неї можуть входити також сухі пагони трав'янистих рослин, які не втратили механічного зв'язку з живою особиною, та відрізняються меншим ступенем розкладання.

Кількість підстилки в різних екосистемах неоднакова й визначається різними факторами. Основними серед них є видовий склад флори, ґрунтово-кліматичні умови та ін. Головним компонентом, який формує підстилку, є